

ΟΙ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΔΕΣΗΣ (attachment)¹

Κωνσταντίνος Ευθυμίου, & Γεώργιος Ευσταθίου
Κλινικός Ψυχολόγος Κλινικός Ψυχολόγος
Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια οι διαταραχές της σεξουαλικής επιθυμίας αποτελούν ένα από τα συχνότερα σεξουαλικά προβλήματα. Οι χρόνιοι, γενικευμένοι τύποι των διαταραχών αυτών παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες ως προς την αιτιολογία τους και δεν απαντούν στις παραδοσιακές προσανατολισμένες προς τη συμπεριφορά μορφές σεξοθεραπείας. Στο παρόν άρθρο προτείνεται η θεωρία της πρόσδεσης ως πλαίσιο για την ερμηνεία της παθογένεσης και κατά συνέπεια της θεραπευτικής αντιμετώπισης των τύπων αυτών.

Αλληλογραφία: Παπαδιαμαντοπούλου 13, 11528 Αθήνα, τηλ: 7252227, ibrt@ibrt.gr

Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΜΕ ΒΑΘΥΤΕΡΟΥΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥΣ

Ευρέως διαδεδομένη είναι η εντύπωση ότι τα άτομα που παρουσιάζουν διαταραχές της σεξουαλικής επιθυμίας δύσκολα μπορούν να βοηθηθούν. Πρώτη η Kaplan (1,2,3) παρατήρησε ότι ορισμένες σεξουαλικές διαταραχές, συμπεριλαμβανομένων και των διαταραχών της σεξουαλικής επιθυμίας, δεν είχαν καλή ανταπόκριση στις θεραπευτικές μεθόδους των Masters και Johnson (4). Οι διαταραχές αυτές αφορούν στην υποκειμενική ποιότητα της σεξουαλικής εμπειρίας παρά σε αποτυχία σε κάποια φάση της σεξουαλικής αντίδρασης (5) και για αυτό η Kaplan οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι τα υποκειμενικά στοιχεία είναι σημαντικά για τη σεξουαλική λειτουργία. Σύμφωνα με το

¹ Ευθυμίου, Κ. & Ευσταθίου, Γ. (2001): Διαταραχές της σεξουαλικής επιθυμίας και θεωρία της προσκόλλησης, Περιοδικό της Ελληνικής Ανδρολογικής Εταιρίας "Ανήρ", Τόμος 3, Τεύχος 3, Ιούλιος 2001, (σελ. 111-114), στα πλαίσια του αφιερώματος: "Σεξουαλική επιθυμία, δραστηριότητα, πρακτική και αποκλίσεις: Η ψυχιατρική άποψη".

θεωρητικό πλαίσιο που διατύπωσε, οι σεξουαλικές αυτές διαταραχές έχουν τις ρίζες τους σε βαθύτερες ψυχολογικές διαδικασίες.

Αντίθετα, οι Masters και Johnson (6) ειδικά για τη διαταραχή σεξουαλικής αποστροφής διατύπωσαν την άποψη ότι πρόκειται απλώς για μια φοβία, η οποία θεραπεύεται με συμπεριφορικές τεχνικές ανάλογες με αυτές που εφαρμόζονται για την θεραπεία κάθε άλλης φοβίας. Μάλιστα αναφέρουν ότι στην περίοδο 1972 με 1985 θεράπευσαν επιτυχώς πάνω από το 80% από τις 146 περιπτώσεις που αντιμετώπισαν κλινικά. Ωστόσο, τα ποσοστά επιτυχίας που αναφέρουν οι Masters και Johnson έχουν δεχθεί ευρεία κριτική ως εξαιρετικά αισιόδοξα και βασισμένα σε προεπιλεγμένα δείγματα «ιδανικών» ασθενών (7).

Επιπλέον, η Kaplan (3) διέκρινε τις χρόνιες, ψυχογενείς μορφές της αναστολής της σεξουαλικής επιθυμίας, από τις ήπιες, παροδικές και μη γενικευμένες, οι οποίες υποστήριξε ότι μπορούν να αντιμετωπιστούν με τις μεθόδους της παραδοσιακής εστιασμένης στη συμπεριφορά σεξουαλικής θεραπείας. Αντίθετα, θεώρησε ότι οι σοβαρότερες μορφές της αναστολής της σεξουαλικής επιθυμίας σχετίζονται με φόβο επίδοσης και ευχαρίστησης, φόβο συναισθηματικής εγγύτητας και φόβο απόρριψης. Θεώρησε ότι οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την εκδήλωση σεξουαλικών συμπεριφορών (εγκαθίδρυση συναισθηματικής σταθερότητας και αίσθησης της ασφάλειας και η κατάκτηση της δυνατότητας του σχετίζεσθαι) πηγάζουν από το σχηματισμό «υγιών» συναισθηματικών δεσμών (1), οι οποίοι αποτελούν αντικείμενο της θεωρίας της πρόσδεσης (attachment).

Πολλοί ερευνητές έχουν εκφράσει την άποψη ότι η αιτιοπαθογένεια διαταραχών σεξουαλικής επιθυμίας θα μπορούσε να αναζητηθεί στις διαταραγμένες διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των σεξουαλικών συντρόφων (8, 9) ενώ η παλαιότερη άποψη για τη σημασία τραυματικών εμπειριών κατά την παιδική ή την εφηβική ηλικία δε δείχνει να υποστηρίζεται από τα ερευνητικά δεδομένα (8). Ανάλογα είναι τα ευρήματα δύο σχετικά πρόσφατων ερευνών ότι μακροχρόνιες δυσλειτουργικές σχέσεις με τα πρόσωπα πρόσδεσης συμβάλλουν στην εκδήλωση, κατά την ενήλικη ζωή, σεξουαλικών διαταραχών γενικά και στη μείωση της σεξουαλικής επιθυμίας ειδικά, τόσο στους άντρες (10), όσο και στις γυναίκες (11) και ότι οι δυσλειτουργικές σχέσεις πρόσδεσης δείχνουν

να παίζουν σημαντικότερο ρόλο ακόμα και από τη σεξουαλική κακοποίηση κατά την παιδική ηλικία.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΔΕΣΗΣ (ATTACHMENT)

Σύμφωνα με τη θεωρία της πρόσδεσης του Bowlby (12, 13, 14) βάση για τη δημιουργία των συναισθηματικών δεσμών αποτελεί η σχέση πρόσδεσης που αναπτύσσει το βρέφος προς το κύριο πρόσωπο φροντίδας (συνήθως η μητέρα). Η πρόσδεση χαρακτηρίζεται από αναζήτηση εγγύτητας και αίσθηση ασφάλειας και αφορά σε συμπεριφορές με διπλή προσαρμοστική αξία: (α) εξασφαλίζεται η συναισθηματική σχέση με το κύριο πρόσωπο παροχής φροντίδας και (β) δημιουργείται μία ασφαλής βάση για συμπεριφορές εξερεύνησης του περιβάλλοντος. Ως πρόσδεση ορίζεται κάθε επιλεκτικός κοινωνικός ή συναισθηματικός δεσμός (12).

Βάσει της ποιότητας αυτής της σχέσης, δηλαδή βάσει των εμπειριών που αποκομίζει το βρέφος για τη διαθεσιμότητα και την απαντητικότητα του κύριου προσώπου φροντίδας, το άτομο δομεί *εσωτερικά λειτουργικά μοντέλα* ή *νοητικές αναπαραστάσεις* που καθορίζουν τις προσδοκίες από τις μελλοντικές διαπροσωπικές σχέσεις. Η δυσφορία κατά τον αποχωρισμό από το πρόσωπο της πρόσδεσης βιώνεται ως άγχος και αποτελεί ένα πρότυπο άγχους. Κάθε ερέθισμα που προκαλεί φόβο στο παιδί επιφέρει την έκλυση σημάτων (π.χ. κλάμα) που οδηγούν στην αντίδραση του κύριου προσώπου φροντίδας, η ικανότητα του οποίου να μειώσει το άγχος ή το φόβο του παιδιού είναι θεμελιώδης για τη διαμόρφωση της σχέσης πρόσδεσης. Η ασφάλεια που αντλεί το παιδί από τις πρώιμες προσκολλησεις επηρεάζει καθοριστικά την ανάπτυξη εμπιστοσύνης προς τον εαυτό του και τους άλλους. Πρόκειται για νοητικά σχήματα που αφορούν στον εαυτό, στους άλλους και τις μεταξύ τους σχέσεις (15).

Η εμπειρική διερεύνηση της παραπάνω θεωρίας έγινε μέσω της διαδικασίας της «παράδοξης κατάστασης», που εισήγαγε η Mary Ainsworth (16, 17). Πρόκειται για μία πειραματική κατάσταση με επτά φάσεις όπου πειραματική μεταβλητή είναι η παρουσία και η απουσία της μητέρας και ενός ξένου ατόμου στο δωμάτιο που βρίσκεται το βρέφος. Η Ainsworth (17) διέκρινε τρεις τύπους πρόσδεσης: την *αγχώδη αποφευκτική* πρόσδεση, την *ασφαλή* και την *αγχώδη αμφιθυμική*. Στην αγχώδη πρόσδεση η εσωτερική αναπαράσταση του βρέφους για το πρόσωπο φροντίδας χαρακτηρίζεται από απόρριψη,

στην ασφαλή από διαθεσιμότητα και θετική ή «ευαίσθητη» απαντητικότητα και στην αμφιθυμική από ασταθή απαντητικότητα. Άλλοι ερευνητές (18) πρότειναν και έναν τέταρτο τύπο πρόσδεσης, την *ανασφαλή αποδιοργανωμένη*, η οποία συναντάται συχνότερα σε περιπτώσεις όπου υπάρχει έντονη δυσλειτουργία στην παροχή φροντίδας.

Η κλινική χρησιμότητα της θεωρίας της πρόσδεσης έχει αποδειχθεί με αυστηρή επιστημονική μεθοδολογία σε ένα ευρύ φάσμα ψυχοπαθολογικών εκδηλώσεων των παιδιών και των οικογενειών τους, αλλά έχει δώσει χρήσιμες απαντήσεις και για ορισμένες ψυχοπαθολογικές οντότητες (19, 20).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο της παρούσας συζήτησης παρουσιάζουν τα ευρήματα σχετικά με τη σχέση της πρόσδεσης με την επιλογή συζύγου και την ποιότητα των συζυγικών σχέσεων (21), και τη γενική έκφραση της σεξουαλικότητας, η οποία έχει καταδειχθεί πολλαπλώς (22, 23).

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΔΕΣΗΣ ΩΣ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΘΟΓΕΝΕΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ

Τα ευρήματα ως προς τη σημασία της πρόσδεσης στις διαταραχές της επιθυμίας είναι αναμενόμενα, καθώς η σεξουαλική επιθυμία στον άνθρωπο δεν εξαρτάται μόνο από ορμονικούς παράγοντες, αλλά από συναισθήματα, σκέψεις και αντιλήψεις που πηγάζουν από τις παρελθούσες εμπειρίες και την αξιολόγηση του παρόντος (24). Οι συναισθηματικές συνιστώσες των ανθρώπινων σχέσεων είναι περίπλοκες. Πέραν της εμπιστοσύνης και της αίσθησης της ασφάλειας, η δημιουργία συναισθηματικών δεσμών επιφέρει συναισθηματικές αντιδράσεις όπως η αίσθηση της ευαλωτότητας, της τρυφερότητας και της αγάπης. Σχετίζονται με την ικανότητα του ατόμου να εμπιστευτεί ένα άλλο άτομο και να αφεθεί ευάλωτο απέναντι σε αυτό. Τα άτομα που δεν έχουν αναπτύξει τέτοιου είδους ικανότητες αναστέλλουν τη σεξουαλική τους επιθυμία ή αποφεύγουν το σεξ και την εγγύτητα που σχετίζεται με αυτό.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η αδυναμία ενός παιδιού να δημιουργήσει σχέση ασφαλούς πρόσδεσης με ένα ή περισσότερα άτομα κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του οδηγεί στην αδυναμία να συνάψει στενές διαπροσωπικές σχέσεις ως ενήλικος (13), ενώ

αντίστροφα, σύμφωνα με την Ainsworth (25), όσο πιο ασφαλής είναι η πρόσδεση κατά τη βρεφική ηλικία, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες για τη δημιουργία θετικών συναισθηματικών δεσμών στο πλαίσιο των μετέπειτα σχέσεων.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι παρότι είναι αναμφισβήτητο ότι η αιτιολογία των διαταραχών της σεξουαλικής επιθυμίας είναι πολυπαραγοντική, οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες και ιδιαίτερα οι αρνητικές σχέσεις με τα πρόσωπα πρόσδεσης παίζουν σημαντικό ρόλο. Το μέχρι τώρα ερευνητικό έργο στηρίζει την άποψη του Bowlby για τη σημασία των πρώιμων βιωμάτων στη διαμόρφωση εσωτερικών αναπαραστάσεων που έχουν ισχυρή επίδραση στις διαπροσωπικές σχέσεις (26). Η σχέση πρόσδεσης με το κύριο πρόσωπο φροντίδας αποτελεί πρότυπο για τις στενές διαπροσωπικές σχέσεις των ενηλίκων. Όταν το κύριο πρόσωπο φροντίδας εκδηλώνει «ευαίσθητη» ανταπόκριση, το παιδί αναπτύσσει λειτουργικά μοντέλα βάσει των οποίων το ίδιο είναι άξιο φροντίδας και οι άλλοι αξιόπιστοι (27).

Επιπλέον, τα εσωτερικά αυτά λειτουργικά μοντέλα είναι δυνατόν να αποτελέσουν στόχο ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης καθώς πρόκειται για γενικευμένες πεποιθήσεις και προσδοκίες (28). Κύριος στόχος του θεραπευτή είναι να προσφέρει μία ασφαλή βάση στο θεραπευόμενο μέσω της θεραπευτικής σχέσης και να τον βοηθήσει να αναθεωρήσει τις δυσλειτουργικές νοητικές του αναπαραστάσεις μέσω γνωσιακών τεχνικών (20, 29).

Βιβλιογραφία

1. Kaplan, H. S. (1974). *The new sex therapy*. New York: Brunner/Maze.
2. Kaplan, H. S. (1977). Hypoactive sexual desire. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 3 (1), 3 – 9.
3. Kaplan, H. S. (1979). *Disorders of sexual desire*. New York: Brunner/Maze.
4. Masters, W. H. & Johnson, V. E. (1970). *Human sexual inadequacy*. Boston: Little/Brown.
5. World Health Organization (1992). *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and Diagnostic Guidelines*. Geneve: Αυτοέκδοση.
6. Masters, W. H., Johnson, V. E., & Kolodny, R. C. (1987). *Liebe und Sexualität*. Frankfurt: Ullstein Sachbuch (έτος πρωτότυπης έκδοσης 1982).

7. Cole, M., & Dryden, W. (1991). Sexual problems. Στο W. Dryden, & R. Rentoul (Επιμ.), *Adult clinical problems: A cognitive-behavioural approach* (σελ. 318 – 355). London: Routledge.
8. Hauch, M. (1998). Paartherapie bei sexuellen Funktionsstörungen und sogenannter sexueller Lustlosigkeit. Das Hamburger Modell: Konzept, Modifikationen, neuere Ergebnisse. Στο B. Strauss (Επιμ.), *Psychotherapie der Sexualstörungen* (σελ. 63 – 80). Stuttgart: Thieme.
9. Hawton, K. (1989). Sexual dysfunction. Στο K. Hawton, P. M. Salkovskis, J. Kirk, & D. M. Clark (Επιμ.), *Cognitive Behaviour Therapy for Psychiatric Problems: A practical Guide* (σελ. 370 – 405). Oxford: Oxford Medical Publications.
10. Kinzl, J. F., Mangweth, B., Traweger, C., & Biebl, W. (1996). Sexual dysfunction in males: Significance of adverse childhood experiences. *Child Abuse and Neglect*, 20 (8), 759 – 766.
11. Kinzl, J. F., Traweger, C., & Biebl, W. (1996). Sexual dysfunctions: Relationship to childhood sexual abuse and early family experiences in a nonclinical sample. *Child Abuse and Neglect*, 19 (7), 785 – 792.
12. Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss (Vol. 1)*. New York: Basic Books.
13. Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss (Vol. 2)*. New York: Basic Books.
14. Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss (Vol. 3)*. New York: Basic Books.
15. Παπανικολάου, Κ., & Ρόβλια, Τ. (1995). Θεωρία της πρόσδεσης: ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Στο Γ. Μπουλουγούρης (Επιμ.), *Θέματα γνωσιακής και συμπεριφοριστικής θεραπείας, Τόμος Β'*, (σελ. 23 – 45). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
16. Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Walters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale: Erlbaum.
17. Ainsworth, M. D. S. (1979). Infant-mother attachment. *American Psychologist*, 34, 932 – 937.
18. Main, M., Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern: Procedures, findings and implications for the classification of behaviour. Στο T. B. Brazelton & M. Yogman (Επιμ.), *Affective Development in Infancy* (σελ. 95 – 124). Norwood: Ablex.
19. Bowlby, J. (1995). *Δημιουργία και διακοπή των συναισθηματικών δεσμών* (Π. Στρατή μφ.). Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη. (Έτος πρωτότυπης έκδοσης 1979)

20. Μπουλουγούρης, Γ. (1996). Συμπεριφορά του ενήλικα και θεωρία της πρόσδεσης. Στο Γ. Μπουλουγούρης (Επιμ.), *Θέματα γνωσιακής και συμπεριφοριστικής θεραπείας, Τόμος Γ'* (σελ. 116 – 151). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
21. Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*, 644 – 663.
22. Brennan, K. A., & Shaver, P. R. (1995). Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin, 21*, 267 – 283.
23. Feeney, J. A., Noller, P., & Patty, J. (1993). Adolescents' interactions with the opposite sex: Influence of attachment style and gender. *Journal of Adolescence, 16*, 169 – 186.
24. Radin, M. M. (1989). Preoedipal factors in relation to psychogenic inhibited sexual desire. *Journal of Sex and Marital Therapy, 15* (4), 255 – 268.
25. Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist, 44*, 709 – 716.
26. Pervin, L. A., John, O. P. (1999). *Θεωρίες προσωπικότητας: Έρευνα και εφαρμογές* (μτφ. Α. Αλεξανδροπούλου & Ε. Δασκαλοπούλου). Αθήνα: Τυπωθήτω. (Έτος πρωτότυπης έκδοσης 1997).
27. Bretherton, I. (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*, 3 – 35.
28. Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*, 66 – 104.
29. Feeney, J., & Noller, P. (1996). *Adult attachment*. London: Sage Publications Ltd.